

SECTION 2.

FINANCE AND BANKING; TAXATION, ACCOUNTING AND AUDITING

DOI 10.36074/logos-14.02.2025.004

ОБЛІКОВИЙ АСПЕКТ БЕЗНАДІЙНОЇ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ

Шара Євгенія Юріївна¹

1. кандидат економічних наук, доцент

Ірпінський фаховий коледж економіки і права, УКРАЇНА

ORCID ID: 0000-0002-8091-0201

Наявність негативних явищ в економіці України, довготривала дія воєнного стану, призводить до не виконання договірних зобов'язань, ризиків неплатоспроможності і як наслідок - виникнення простроченої дебіторської заборгованості, як об'єктивного процесу, при проведенні взаєморозрахунків між сторонами на основі договірних умов. Виникає висока вірогідність виникнення безнадійних та сумнівних боргів, щодо яких є впевненість не повернення їх боржником, що призводить у майбутньому як до фінансових втрат, так і до можливого банкрутства. Виникає необхідність вдосконалення підходів до управління безнадійними та сумнівними боргами.

Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість» визначає методологічні засади формування у бухгалтерському обліку інформації про дебіторську заборгованість та її розкриття у фінансовій звітності [1].

Умовами визнання активом дебіторської заборгованості є ймовірність отримання підприємством майбутніх економічних вигід, а її суму можна достовірно визначити [1].

Поточна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги визнається активом одночасно з визнанням доходу від реалізації продукції, товарів, робіт і послуг та оцінюється за первісною вартістю.

Метою створення резерву сумнівних боргів є запобігання можливим збиткам у разі неплатоспроможності дебіторів і нівелювання впливу цієї ситуації на показник прибутку .

Резерв сумнівних боргів - це своєрідний механізм регулювання балансової вартості дебіторської заборгованості, так як створення резерву сумнівних боргів передбачається виключно для поточної дебіторської заборгованості, яка є фінансовим активом (крім придбаної заборгованості та заборгованості, призначеної для продажу [1].

НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» виділяє два методи визначення резерву сумнівних боргів (застосування абсолютної суми сумнівної заборгованості чи застосування коефіцієнта сумнівності), проте існує низка суперечностей, які пов'язані з економічно обґрунтованою величиною резерву сумнівних боргів, що створюється на підприємствах, та з правильністю включення до складу інших операційних витрат безнадійної дебіторської заборгованості [1].

За методом застосування абсолютної суми сумнівної заборгованості величина резерву визначається на підставі аналізу платоспроможності окремих дебіторів.

За методом застосування коефіцієнта сумнівності величина резерву розраховується множенням суми залишку дебіторської заборгованості на початок періоду на коефіцієнт сумнівності.

Коефіцієнт сумнівності може розраховуватися такими способами:

- визначення питомої ваги безнадійних боргів у чистому доході;
- класифікації дебіторської заборгованості за строками непогашення;
- визначення середньої питомої ваги списаної протягом періоду дебіторської заборгованості у сумі дебіторської заборгованості на початок відповідного періоду за попередні 3 - 5 років.

Визначена на основі класифікації дебіторської заборгованості величина сумнівних боргів на дату балансу становить залишок резерву сумнівних боргів на ту саму дату. Залишок резерву сумнівних боргів на дату балансу не може бути більшим, ніж сума дебіторської заборгованості на ту саму дату.

Класифікація дебіторської заборгованості здійснюється групуванням дебіторської заборгованості за строками її непогашення із встановленням коефіцієнта сумнівності для кожної групи.

Виникає необхідність проведення розрахунку резерву сумнівних боргів, який базується не лише на класифікації дебіторської заборгованості за строками її непогашення, а і за кількістю днів прострочення платежу в межах кожної групи. Базою для проведення розрахунку нарахування резерву сумнівних боргів є сума простроченої дебіторської заборгованості за термінами прострочення, при цьому для кожної групи такої заборгованості заздалегідь визначають коефіцієнт сумнівності

Коефіцієнт сумнівності встановлюється підприємством самостійно, виходячи з фактичної суми безнадійної дебіторської заборгованості за попередні звітні періоди. Зі збільшенням строків непогашення дебіторської заборгованості коефіцієнт сумнівності буде зростати.

Величина резерву сумнівних боргів визначається як сума добутків сумнівної дебіторської заборгованості відповідного місяця групи на

SECTION 2.

FINANCE AND BANKING; TAXATION, ACCOUNTING AND AUDITING

коефіцієнт сумнівності відповідної групи і на кількість днів прострочення платежу в межах кожної групи.

Відповідно до Методичних рекомендацій щодо заповнення форм фінансової звітності поточна дебіторська заборгованість, яка є фінансовим активом (крім придбаної заборгованості та заборгованості, призначеної для продажу), при відображенні її в балансі (звіті про фінансовий стан) коригується на суму створеного резерву сумнівних боргів (нетто).

Проте, як показують дослідження облікових даних, значна частина підприємств резерв сумнівних боргів не створюють, що суперечить принципу обачності в бухгалтерському обліку, та не відповідає вимогам згаданих вище Методичних рекомендацій.

Безнадійна заборгованість у бухгалтерському обліку є доволі часто вживаним поняттям, враховуючи рівень платоспроможності окремих контрагентів.

Відповідно до НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» та норм ПКУ (податкового обліку) є певні особливості щодо віднесення дебіторської заборгованості до безнадійної.

Як уже зазначалося, згідно з нормами НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» безнадійна дебіторська заборгованість визначається тоді, якщо існує впевненість про її неповернення боржником або за якою минув строк позовної давності.

Щодо норм ПКУ безнадійна заборгованість - це заборгованість, що відповідає одній з таких ознак:

- заборгованість за зобов'язаннями, щодо яких минув строк позовної давності;
- прострочена заборгованість померлої фізичної особи, за відсутності у неї спадкового майна, на яке може бути звернено стягнення;
- прострочена заборгованість осіб, які у судовому порядку визнані безвісно відсутніми, оголошені померлими;
- прострочена понад 180 днів заборгованість особи, розмір сукупних вимог кредитора за якою не перевищує мінімально встановленого законодавством розміру безспірних вимог кредитора для порушення провадження у справі про банкрутство, а для фізичних осіб - заборгованість, що не перевищує 25 відсотків мінімальної заробітної плати (у розрахунку на рік), встановленої на 1 січня звітного податкового року (у разі відсутності законодавчо затвердженої процедури банкрутства фізичних осіб);
- актив у вигляді корпоративних прав або не боргових цінних паперів, емітента яких визнано банкрутом або припинено як юридичну особу у зв'язку з його ліквідацією;

SECTION 2.

FINANCE AND BANKING; TAXATION, ACCOUNTING AND AUDITING

- сума залишкового призового фонду лотереї станом на 31 грудня кожного року;
- прострочена заборгованість фізичної або юридичної особи, не погашена внаслідок недостатності майна зазначеної особи, за умови, що дії щодо примусового стягнення майна боржника не призвели до повного погашення заборгованості;
- заборгованість, стягнення якої стало неможливим у зв'язку з дією обставин непереборної сили, стихійного лиха (форс-мажорних обставин), підтверджених у порядку, передбаченому законодавством;
- заборгованість суб'єктів господарювання, визнаних банкрутами у встановленому законом порядку або припинених як юридичні особи у зв'язку з їх ліквідацією [2].

Ключовим з наведеного переліку є заборгованість, щодо якої минув строк позивної давності.

Нормами НП(С)БО 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва» визначено, що резерви сумнівних боргів не створюють суб'єкти малого підприємництва, підприємства, які ведуть звітність за міжнародними стандартами, підприємства, які мають довгострокову заборгованість, і на яку нараховують відсотки (або це розрахунки з бюджетом, або це заборгованість, за якою є гарантії).

Списання дебіторської заборгованості проводиться за правилами бухгалтерського обліку. Тобто, якщо в бухгалтерському обліку суму дебіторської заборгованості віднесено до сумнівної, то списання проводиться в залежності від того чи були створені раніше резерви сумнівних боргів. Виключення безнадійної дебіторської заборгованості з активів здійснюється з одночасним зменшенням величини резерву сумнівних боргів. У разі недостатності суми нарахованого резерву сумнівних боргів безнадійна дебіторська заборгованість списується з активів на інші операційні витрати. Сума відшкодування раніше списаної безнадійної дебіторської заборгованості включається до складу інших операційних доходів [1].

Списання дебіторської заборгованості під яку не створювалися резерви проводиться за прямим методом і у бухгалтерському обліку відображають записом: Д-т 944 «Сумнівні та безнадійні борги» К-т 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками».

Безнадійна заборгованість не списана своєчасно проводиться за рахунок нерозподіленого прибутку попереднього періоду, та відображується на рахунках обліку такими записами: Д-т 44 «Нерозподілені прибутки (непокриті збитки)» К-т 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками».

У бухгалтерському обліку сума списаної безнадійної дебіторської заборгованості обліковується на позабалансовому субрахунку 071 «Списана

SECTION 2.

FINANCE AND BANKING; TAXATION, ACCOUNTING AND AUDITING

дебіторська заборгованість» протягом не менше трьох років з дати списання для спостереження за можливістю її стягнення у випадках зміни майнового становища боржника.

Дебіторська заборгованість остаточно списується з субрахунку 071 «Списана дебіторська заборгованість» після надходження суми в порядку відшкодування або у зв'язку із закінченням строку обліку такої заборгованості.

У податковому обліку коригування на суму безнадійної дебіторської заборгованості проводиться лише для тих підприємств, які складають декларацію з податку на прибуток разом з додатком різниці. Норми ПКУ визначають збільшення або зменшення фінансового результату при списанні безнадійної дебіторської заборгованості:

збільшення фінансового результату - на суму витрат на формування резерву сумнівних боргів, а також на суму витрат від списання дебіторської заборгованості понад суми резерву сумнівних боргів;

зменшення фінансового результату - на суму коригування резерву сумнівних боргів, на яку збільшився фінансовий результат до оподаткування, та на суму списаної дебіторської заборгованості, в тому числі за рахунок створеного резерву сумнівних боргів, (при умові віднесення дебіторської заборгованості до безнадійної) [2].

Відображення інформації в обліку про стан дебіторської заборгованості при взастосуванні журнальної форми обліку здійснюється в Журналі № 3 та відомостях аналітичного обліку 3.1, 3.2, 3.4, 3.5, 3.6.

Строки виникнення дебіторської заборгованості можна проаналізувати за даними аналітичної відомості 3.1, проте в сучасних умовах для отримання повної інформації про стан заборгованості підприємств та задля уникнення виникнення сумнівної, а згодом і безнадійної заборгованості цього недостатньо.

Для контролю за строками виникнення дебіторської заборгованості на підприємствах доцільно розробити накопичувальну відомість простроченої дебіторської заборгованості, у якій буде узагальнюватися інформація і щодо простроченої дебіторської заборгованості за якою відсутні первинні документи, і заборгованості, яка не підтверджена при інвентаризації актом взаємної перевірки, і заборгованості, за якою справи передані до арбітражного суду, та безнадійної заборгованості, за якою є рішення суду про відмову в позові.

За даними цієї відомості з'явиться можливість аналізувати стан платіжної дисципліни на підприємстві, основні причини прострочення виконання договірних зобов'язань, встановлення винуватців.

SECTION 2.

FINANCE AND BANKING; TAXATION, ACCOUNTING AND AUDITING

На нашу думку, розробка та застосування цієї відомості носить більш превентивний характер, з метою попередження несвоєчасності платежів у майбутньому, та контролю за існуючим станом дебіторської заборгованості, строки оплати якої відповідно до договорів майже скінчилися.

Узагальнюючи вище викладене варто відзначити, що зростання частки сумнівної заборгованості на підприємствах спонукає до розробки додаткових внутрішньофірмових облікових документів (відомостей-розшифровок, накопичувальних відомостей), які дадуть змогу контролювати прострочення дебіторської заборгованості, своєчасно проводити розрахунки та інші договірні зобов'язання між контрагентами.

Запропоновані деякі особливості розрахунку резерву сумнівних боргів, що базуються на класифікації дебіторської заборгованості за строками непогашення і кількості днів прострочення платежу в межах групи, сприятимуть встановленню оптимального економічно - обгрунтованого розміру, без завищення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- [1] НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» Наказ МФУ №237 від 08.10.1999: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99> (дата звернення: 01.02.2025).
- [2] Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (Дата звернення : 01.02.2025).